

گزارش تحلیلی از وضعیت خبرنگاران زن در افغانستان

۲۷ اسد ۱۴۰۲

دیروز و امروز روزنامه‌نگاران و رسانه‌های افغانستان

بیست و دو سال از آن روز می‌گذرد که زنی با چادر وارد استودیوی رادیو افغانستان شد و پس از سال‌ها صدای زنانه‌اش در سراسر کشور طنین‌انداز شد. این صدا یک حادثه بود که مردم افغانستان در آن زمان به خوبی معنای آن را می‌دانستند، صبح روز پس از سرنگونی دور نخست حکومت طالبان...

درست در همان لحظات اول که تلویزیون ملی مسدود شده بود دوباره شروع به پخش کرد، زنی روی صفحه ظاهر شد. در آن زمان این دو اتفاق با واکنش‌های بین‌المللی و استقبال نمادین مواجه شد.

از آن پس حضور فعال زنان در رسانه‌های افغانستان رنگی تازه گرفت و به زودی در افغانستان، شمار زیادی از رسانه‌های دیداری و شنیداری در کنار رادیو و تلویزیون ملی، راه‌اندازی شد که تقریباً نیمی از خبرنگاران این رسانه‌ها را زنان و دختران جوان تشکیل می‌دادند.

روزنامه‌نگاری یکی از رشته‌های محبوب برای بانوان افغانستان بود. هزاران دختر در دانشگاه‌های کشور در رشته‌ی روزنامه‌نگاری تحصیل کردند و موسسات و رسانه‌های بین‌المللی برنامه‌های آموزشی را برای آنها برگزار می‌کردند که برخی از آنها در زمینه‌ی عملی مفید و ارزشمند بود. برخی از زنان برای ادامه‌ی تحصیلات عالی در رشته‌ی روزنامه‌نگاری به خارج از کشور رفتند و می‌توان ادعا کرد که در 20 سال گذشته برخی از زنان و دختران در این حوزه، به‌گونه‌ی مسلکی آموزش دیده و در رسانه‌های سراسری به شهرت رسیدند.

خبرنگاران زن از اعضای فعال جامعه‌ی مدنی بودند، بسیاری از زنان مطرح و سرشناس افغانستان در عرصه‌ی سیاست و مجلس نمایندگان، کسانی بودند که در حوزه‌ی رسانه مشهور شدند. تصادفی نبود که همین زنان و دختران در بین جامعه‌ی رسانه‌ای در زمینه‌ی حقوق زنان و حقوق بشر فعالیت‌های عمده‌ای انجام می‌دادند. در داخل افغانستان شمار زنان فعال در عرصه‌های آموزش، کار، تجارت، سیاست، امور اجتماعی و مأموریت‌های بین‌المللی در حال افزایش بود.

به زودی با راه‌اندازی رسانه‌هایی که توسط خبرنگاران زن و برای زنان اداره می‌شد، بانوان ژورنالیست در پست‌های مدیرمسئولی، مدیریت تولید، میریت اخبار، گزارشگری، مجری‌گری، امور فنی، تصویربرداری، پژوهش، تدوین، چاپ و سایر امور فعالیت می‌کردند.

بر اساس آمار انجمن‌های دفاعی خبرنگاران افغانستان، تا زمان سقوط حکومت جمهوری، ۱۴۰۲ کارمند رسانه و خبرنگار زن در بخش‌های مختلف رسانه‌ها کار می‌کردند و پس از سقوط این تعداد به ۴۶۳ تن کاهش یافت.

زنان خبرنگار افغانستان جوایز ملی و بین المللی زیادی را به دست آورده اند که برخی از آنها شجاع ترین خبرنگاران جهان نامیده شده اند. فعالیت برخی از دختران و بانوان در راه آزادی بیان و رسانه‌ها منجر به کشته

شدن، مجروح شدن، سوختانده شدن، اسیدپاشی، تهدید، ضرب و شتم و یا حبس خانه‌گی تعدادی از آنان شد، اما مبارزه‌ی این زنان شجاع همزمان با فعالیت‌های رسانه‌ای و تلاش برای تضمین امنیت حقوقی و قانونی برای نسل‌های آینده، همچنان ادامه یافت.

بازنمایی سه دستاورد عمده در 20 سال جمهوری:

- 1- آزادی زنان
- 2- آزادی بیان
- 3- آزادی رسانه‌ها

فعالیت زنان فقط به کابل و شهرهای بزرگ محدود نمی شد. فعالیت رسانه‌ای زنان در استان‌های دوردست و حتی در مناطق بسیار مستقل (محافظه‌کار) به طور سنتی و فرهنگی احساس می شد. فعالیت شجاعانه زنان در رسانه‌ها نشان داد که تحصیل، کار و فعالیت زنان نه از نظر دینی و نه از نظر سنت در کشور ما منعی ندارد.

دختران و زنان فعال در رسانه‌ها نماینده‌ی مردم خود در تریبون‌های بین‌المللی بودند، مشکلات زنان افغانستان را به گوش جهانیان می‌رساندند و صدای خود را برای (آزادی) و (حقوق) بلند می‌کردند. مدتی که منافع بین‌المللی در حمایت از آنها دخیل بود، استقبال خوبی از آنها شد و صدا و خواسته‌شان منعکس می‌شد، اما این پیروزی طلایی دیری نپایید.

با این حال، قبل از سقوط جمهوریت، زمانی که مذاکرات بین ایالات متحده و طالبان در دوحه آغاز شد، نگرانی جدی افکار عمومی داخلی و بین‌المللی در مورد حقوق، کار، تحصیل و مشارکت اجتماعی بانوان افغانستان بود. بزرگترین نگرانی را در این زمینه، خود زنان و دختران افغانستان داشتند. در عین حال، این نگرانی‌ها توسط زنان و فعالان حقوق بشر افغانستان در جلسات عمومی و رسانه‌ها به طور جدی مطرح می‌شد.

بسیاری از مردم بر این باور بودند که اگر طالبان دوباره به قدرت بازگردند، زنان را از تحصیل، کار و فعالیت‌های اجتماعی باز می‌دارند. بستر جامعه‌ی مردسالار و ذهنیت عام مردم این فرضیه را پشتیبانی می‌کرد، اما جامعه‌ی جهانی بر تغییر طالبان نسبت به دوره‌ی نخست اصرار می‌ورزید. بر اساس این نگرانی‌ها،

تعداد اندکی از زنان به عنوان عضویت در هیئت‌های مذاکره‌کننده انتخاب شدند، زنانی با پیشینه‌ی کار رسانه‌ای نیز در میان این زنان حضور داشتند.

آنها با جسارت نگرانی‌های خود را در مذاکرات دوحه و سایر نشست‌های بین‌المللی ابراز می‌کردند و هشدار می‌دادند که زنان اولین قربانیان هر سیاست غیرمسئولانه خواهند بود. طالبان در این زمینه نگرش مبهمی داشتند، برخی از آنها در دیپلماسی زبانی وعده‌های ضمنی دادند که از حقوق زنان در چارچوب اسلامی حمایت خواهند کرد، اما «حقوق زنان در چارچوب اسلامی» تا امروز تعریف نشده بود. کسی نفهمید یعنی چه؟ کاری که انجام شد این بود که زنان به دلیل ترس و نگرانی در خانه قرار گرفتند. اخراج زنان از مکتب، دانشگاه، کار، فعالیت‌های اجتماعی و رسانه‌ها و اعمال هر نوع محدودیت بر آنها.

حالا چه می‌گذرد؟

محدودیت‌های رسانه‌ها روز به روز در حال افزایش است. رسانه‌های مستقل، منابع اقتصادی خود را از دست داده‌اند و برخی فعالیت خود را به دلیل محدودیت‌های شدید متوقف کرده یا به حداقل رسانده‌اند. بسیاری از روزنامه نگاران و خبرنگاران مهاجرت کرده‌اند و بقیه در شرایط سخت به دنبال راهی برای خروج از کشور هستند. در این میان، بیشتر خبرنگاران زن با مشکلات و چالش‌های اندوه‌بار روبرو هستند.

در اینجا برخی از حوادث و رفتارهای مستندی که زنان روزنامه نگار پس از سقوط جمهوری با آن مواجه شدند را به تفصیل بررسی کنیم.

- ممنوعیت فعالیت زنان در رسانه‌ها در ۲۱ ولایت کشور!

ارقام انجمن‌های دفاعی خبرنگاران افغانستان نشان می‌دهد که پس از ایجاد امارت طالبان در 21 ولایت، خبرنگاران اجازه‌ی کار در (بغلان، تخار، قندهار، نورستان، میدان وردک، دایکندی، هلمند، قندهار، ارزگان، زابل، پکتیا، پکتیکا، جوزجان، فراه، غور، فاریاب، لوگر، غور، فراه، خوست) را ندارند.

- جلوگیری از انعکاس نشست‌های خبری در رسانه‌های ۱۴ ولایت!

بر اساس گزارش‌ها، در شماری از ولایت‌ها (فاریاب، سمنگان، بامیان، غزنی، خوست، پنجشیر، جوزجان، نیمروز، بغلان، بدخشان و بلخ) خبرنگاران زن اجازه اشتراک در نشست‌های خبری را ندارند و تنها در شش ولایت در: کابل، هرات، ننگرهار، سرپل، لغمان و بادغیس، زنان از اشتراک در نشست‌های خبری حضوری منع نشده‌اند، در حالی که در دوره‌ی جمهوری، هیچ ممانعتی برای حضور زنان و دختران خبرگر در کنفرانس‌های خبری وجود نداشت.

- حضور خبرنگاران زن به شدت کم‌رنگ و بیکاری در حال افزایش است!

با روی کار آمدن، امارت طالبان شاهد کاهش چشم‌گیر تعداد خبرنگاران زن هستیم، در زمان جمهوریت حدود ۱۴۰۲ روزنامه‌نگار و خبرنگار زن در کشور فعالیت می‌کردند، اما اکنون این تعداد به ۴۶۳ نفر رسیده است که از این تعداد تنها ۲۸۴ تن در داخل کشور حضور دارند.

در کابل و سایر ولایات، حدود ۸۹۹ خبرنگار زن به دلیل تهدیدات امنیتی، ضعف اقتصادی رسانه‌ها، محدودیت در پرداخت معاش و مشکلات فرهنگی و محدودیت‌ها مجبور به ترک شغل شده‌اند.

- عدم دسترسی به اطلاعات

روزنامه‌نگاران زن در دسترسی به اطلاعات با چالش‌های جدی روبرو هستند، زیرا سخن‌گویان، معاونان و بسیاری از وزارتخانه‌ها مانند تعلیم و تربیه، تحصیلات عالی، معادن، اقتصاد و سایر وزارتخانه‌ها در ارائه‌ی اطلاعات به خبرنگاران، به‌ویژه زنان، کوتاهی می‌کنند. در موارد بسیاری خبرنگاران زن برای کسب اطلاعات از همکاران مرد کمک می‌گیرند.

- فقدان ظرفیت حرفه‌ای روزنامه‌نگاری

پیش از این در دوران حکومت جمهوری، اعضای کادر علمی و متخصصان رسانه‌ای در بخش‌های مختلف رسانه‌ها فعالیت می‌کردند، اما اکنون بسیاری از آنان به خارج از کشور مهاجر شده‌اند. بدون شک فارغ‌التحصیلان جدید و دانشجویانی که کار رسانه‌ای می‌کنند، تجربه کافی در این حوزه ندارند. در عین حال، محیط‌های کاری و تمرینی و مربیان مناسبی برای کسب تجربه‌ی حرفه‌ای وجود ندارد.

- افزایش خشونت علیه زنان روزنامه‌نگار

در مقایسه با دوره‌ی جمهوری، خشونت علیه روزنامه‌نگاران زن به طور قابل توجهی افزایش یافته است، بیست و پنج مورد خشونت علیه روزنامه‌نگاران زن در سال ۲۰۲۲ ثبت شده است که شامل دستگیری، ضرب و شتم و آزار و اذیت غیرقانونی یا خشونت‌آمیز می‌شود. در امارت طالبانی، بانو خبرنگاران در حالی که اعتراضات خیابانی زنان را پوشش می‌دادند، دستگیر شدند.

- محدودیت‌ها و احکام امارت طالبان علیه زنان روزنامه‌نگار

این رژیم از یک سال و شش ماه پس از حکومت طالبان، گام به گام با صدور فرمان‌های پی در پی برای خبرنگاران زن محدودیت ایجاد کرده است.

پس از 9 ماه حکومت طالبان، تا 21 می 2022، دولت طالبان اعلام کرد که مجریان زن در رسانه‌های ویدیویی باید از ماسک یا نقاب استفاده کنند. در نوامبر 2021، زنان از حضور در برنامه‌های سرگرمی منع شدند. همزمان دفاتر خبرنگاران زن و مرد از هم جدا شد.

زنانی که در خارج از کشور زندگی می‌کنند نیز باید هنگام صحبت با تلویزیون از ماسک استفاده کنند. روزنامه نگاران زن نمی‌توانند با مردان مصاحبه کنند، آنها باید برای هر گزارش اسناد جداگانه داشته باشند. ممنوعیت استفاده از برخی واژه‌ها در گزارش‌ها و برنامه‌های تلویزیونی، ممنوعیت تهیه‌ی گزارش بدون محرم، ممنوعیت خنده‌ی زنان در رادیو، ممنوعیت پخش صدای زنان در رسانه‌ها در بیشتر ولایت‌های کشور، از دیگر محدودیت‌های اعمال شده برای زنان می‌باشد.

رویدادهای ویژه جون 2023 که زنان روزنامه‌نگار و کارمندان زن رسانه‌ها با آن مواجه شده‌اند:

- 1- حوادث خشونت‌آمیز: دو مورد خشونت علیه خبرنگاران زن در ماه جولای به ثبت رسیده است:
 - به تاریخ پانزدهم زمري شكريه سادات محمدي، مجري برنامه‌های اجتماعی رادیو تلویزیون شهروند توسط افراد مسلح ناشناس در ولایت سمنگان سنگسار شد.
 - به تاریخ 20 جولای، شیما وفا عثمانی خبرنگار رادیو دری در ولایت هرات مورد حمله افراد مسلح قرار گرفت.
- 2- تبعیض جنسیتی: پدیده‌ی تبعیض جنسیتی در مرکز و ولایات همچنان ادامه دارد.
 - در ماه جولای، یک نمایشگاه‌هایی در شهر هرات برگزار شد، اما خبرنگاران زن اجازه نداشتند از این نمایشگاه‌ها گزارش تهیه کنند.

- سانسور اطلاعات

حکومت طالبان به شدت بر عملکرد رسانه‌ها نظارت دارد. بر اساس اطلاعات رسیده، خبرنگاران و رسانه‌ها نمی‌توانند موارد و اتفاقاتی را که نشان‌دهنده‌ی ضعف حکومت است، منتشر کنند. روزنامه‌نگاران می‌گویند: فقر، بیکاری، خشونت علیه زنان، بیکاری، تعطیلی مکاتب و دانشگاه‌های دخترانه و... رسانه‌ای نمی‌شود. از سوی دیگر، علنی کردن مسائل بهداشتی زنان از سوی حکومت تابو محسوب می‌شود.

- فقر

فقر و بیکاری از چالش‌های نگران‌کننده‌ی همه خبرنگاران کشور از جمله خبرنگاران زن پس از روی کار آمدن امارت طالبان است. چنانچه تذکر رفت، در ماه سپتامبر 2022، بر اساس برخی بررسی‌های انجمن دفاع از

خبرنگاران افغانستان، 899 خبرنگار زن به دلایل مختلف از جمله ضعف اقتصادی رسانه ها بیکار شده‌اند. یک خبرنگار که به دلیل مسائل امنیتی از ذکر نامش خودداری کرد، گفت: ما قادر به پرداخت حقوق کارمندان خود نیستیم و به دلیل کمبود بودجه قادر به پرداخت حقوق همکاران خود نیستیم.

همچنین بسیاری از خبرگزاری‌ها در کابل مانند خبرگزاری فرهنگ، خبرگزاری حما، توانا، پاگرد، عواد و یک تی وی به دلیل کمبود بودجه نمی‌توانند حقوق کارمندان خود را پرداخت کنند.

از سوی دیگر، زنان خبرنگار، بدون معاش در رسانه‌های ننگرهار و بدخشان کار می‌کنند. مسئولان رسانه‌ای می‌گویند که جامعه رسانه‌ای کشور با بحران مواجه است، در صورت تداوم این وضعیت، رسانه‌ها دیگر نمی‌توانند به کار خود در کشور ادامه دهند. خبرنگاران زن نگران هستند زیرا برخی تنها نان‌آور خانواده خود هستند. با بیکاری آنها نه تنها خودشان، بلکه تمام خانواده آسیب می‌بینند.

- چالش‌های خبرنگاران خارج از کشور

خبرنگارانی که به امید سلامتی خود و خانواده‌هایشان کشور را ترک کرده‌اند نیز با مشکلات زیادی روبرو هستند. برخی از این روزنامه‌نگاران زن در کشورهای همسایه - پاکستان و ایران - در وضعیت بسیار بدی هستند. پلیس پاکستان روزانه، روزنامه‌نگاران مهاجر به شمول خبرنگاران زن را بازداشت می‌کند.

وضعیت خبرنگاران در ایران از پاکستان، غم‌انگیزتر است. تعدادی از خبرنگاران زن در چنان بی‌سرنوشتی به سر می‌برند که نه می‌توانند به کشورهای غربی بروند و نه توان بازگشت به وطن را دارند. خبرنگارانی که به کشورهای غربی رفته‌اند با این نگرانی روبرو هستند که مجبور به تغییرشغل شوند، زیرا به دلیل مشکلات زبانی ظرفیت رسانه‌ای برای جذب آنها وجود ندارد و ممکن است به امور غیررسمی دیگری مشغول شوند.

راه‌کارها و فرصت‌ها چیست و چه باید کرد؟

نخست باید اذهان عمومی جهان را در مورد بانوان افغانستان و به ویژه خبرنگاران زن، تغییر داد. همه‌ی نهادها، سازمان‌ها، جوامع و شخصیت‌های تأثیرگذاری که می‌توانند در این زمینه اقدام عملی نمایند، برای یافتن راه‌حل همکاری کنند.

سازمان حمایت از خبرنگاران افغانستان در اولین ماه‌های ایجاد، این موضوع را در اولویت قرار داده و فعال‌ترین و مؤثرترین کمیته "کمیته حمایت از خبرنگاران زن" را با اهداف زیر بنیان نهاده است:

- بلندکردن صدای خبرنگاران زن برای حمایت حقوقی، اقتصادی و بشردوستانه.

- ژورنالیست‌های افغانستان را چه در داخل و یا خارج از کشور که روزهای دشواری را برای ترک شغل یا تبعید و مهاجرت می‌گذرانند، با دنیا پیوند داده و برای یافتن راه حل هم‌فکری و هم‌دلی می‌کنند.
- ادامه‌ی حضور فعال زنان در رسانه‌ها؛ اگر بانوان خبرنگار به دلیل محدودیت‌ها ناگزیرند از شغل خبرنگاری دست کشند، باید امکانات و راه‌های جایگزین را جستجو کرد. حداکثر تلاش‌ها برای تأسیس یک رسانه‌ی فعال و مورد اعتماد زنان افغانستان در تبعید در جریان است.
- انعکاس چالش‌های زنان در داخل افغانستان و پوشش رسانه‌ای دقیق از وضعیت زنان در دستور کار این کمیته است.
- زمینه‌سازی برای ارتقای مهارت‌ها، تجربیات، آموزش‌های علمی-تخصصی خبرنگاران به‌ویژه خبرنگاران زن، افزایش ظرفیت‌های موجود و جستجوی فرصت‌های جدید شغلی برای آنها در حوزه‌ی مسلکی خودشان در تبعید.
- (حمایت از زنان) شنیدن صدای دختران و زنان افغانستان و حمایت از آنان، ایجاد پیوند و استحکام دوستی هرچه بیشتر فعالان زن، چهره‌های مشهور، نهادها و سازمان‌های بین‌المللی مدافع زنان.
- ایجاد اداره حقوقی که بتواند به خبرنگاران زن افغانستان در هر کجای جهان کمک حقوقی نماید.
- کمیته مذکور در سازمان، توسط زنان خبرنگار و کارشناسان رسانه‌ای اداره می‌شود، سایر اعضای سازمان در حوزه‌های مشاوره و حمایت از کمیته فعالیت می‌کنند.
- در هر یک از این حوزه‌ها طرح‌های مشخص و اجرایی در حال انجام است که به زودی با نهادهای مختلف در میان گذاشته خواهد شد. ما از همه سازمان‌های داخل و خارج افغانستان و نهادهای بین‌المللی می‌خواهیم که برای نیل به اهداف مذکور در کنار این سازمان باشند و برای نجات زنان خبرنگار ما اقدام کنند.
- به امید روزی که باز هم مانند 22 سال پیش خبرنگاران افغانستان بتوانند بدون هیچ محدودیتی، فعالانه در جامعه‌ی رسانه‌ای دوشادوش همکاران مرد خود به تولید فرآورده‌های رسانه‌ای بپردازند و پیام برابری، صلح و بشردوستی را به جهان مخابره نمایند.

سازمان حمایت از خبرنگاران افغانستان